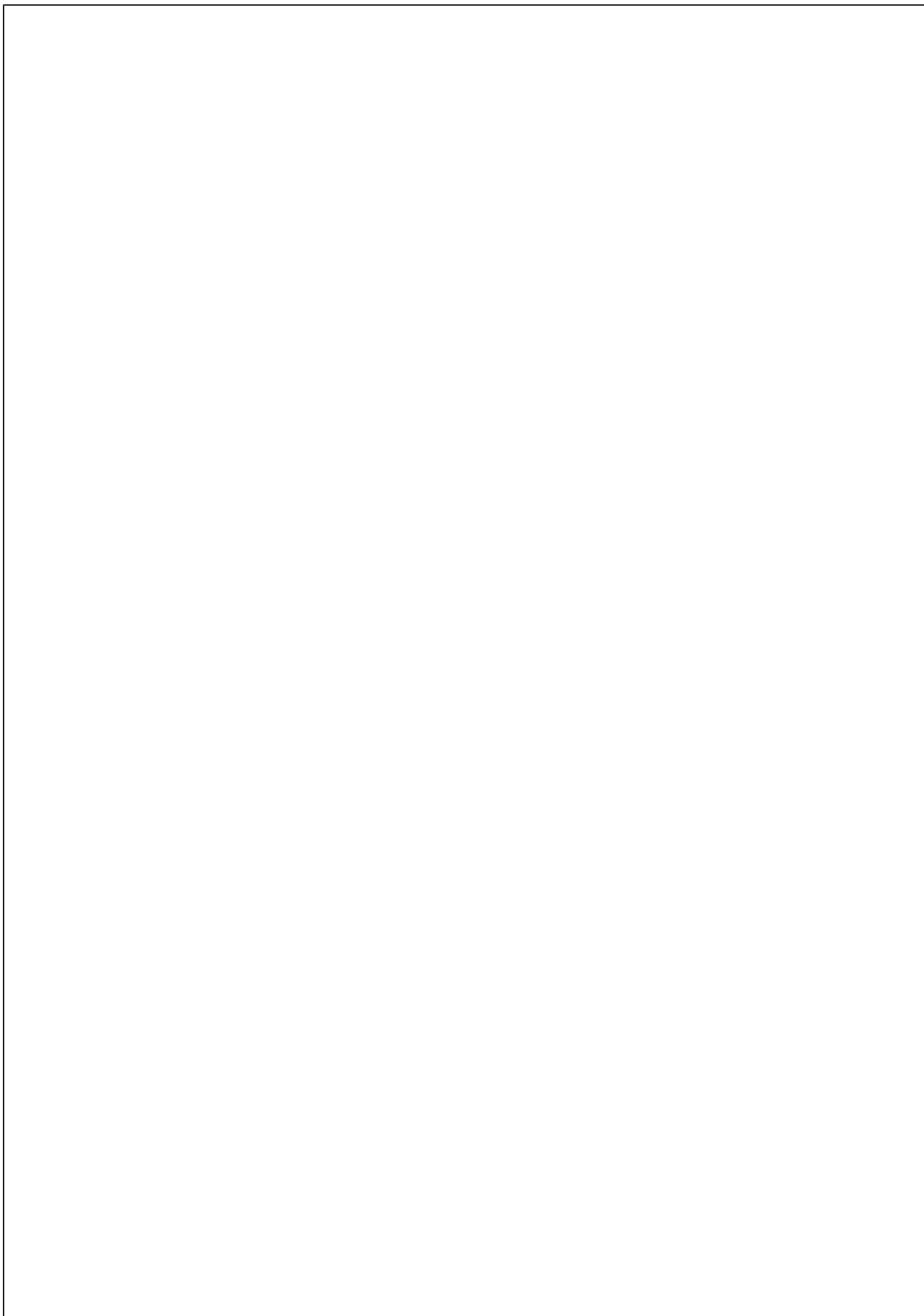

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/168068,Filip-Musial-Kultura-i-nauka-w-sluzbie-ideologii.html>
27.02.2026, 20:22

Filip Musiał: Kultura i nauka w służbie ideologii

Przejęcie przez komunistów kontroli nad życiem politycznym w Polsce pojałtańskiej umożliwiło im podjęcie bardziej zdecydowanych działań w celu wyeliminowania niezależności w pozostałych sferach życia publicznego.

19.07.2022

Nauka, kultura, sztuka, normy zachowań społecznych – ludzki dorobek intelektualny, zwyczaje, sposób oglądu rzeczywistości, słowem wszystko – miało zostać podporządkowane komunistycznej ideologii. Miała ona być spoiwem umożliwiającym kierowanie przez partyjny establishment bezwolną i niezdolną do samodzielnego myślenia oraz działania ludzką masą.

Rozpoczęto zatem od zmian w edukacji na poziomie podstawowym i średnim. Nowe podręczniki i podporządkowany komunistycznej ideologii program nauczania wprowadzono od września 1950 r. Zadania stojące przed nauczycielami podsumowano m.in. w wydanej w 1951 r. książce Praca wychowawcy klasowego, gdzie napisano, że przed szkołą stoi zadanie:

„wychowania uświadomionych politycznie, uzbrojonych w światopogląd marksistowsko-leninowski, wysoce wykształconych i wszechstronnie rozwiniętych obywateli kraju socjalizmu, gorąco miłujących swoją ojczyznę, bezgranicznie oddanych partii Lenina- Stalina, zdyscyplinowanych, pełnych inicjatyw, mężnych bojowników komunizmu, aktywnych budowniczych społeczeństwa komunistycznego”.

Niemal równolegle, od 1949 r., rozpoczęto aktywne działania mające doprowadzić do likwidacji analfabetyzmu – co w znaczącym stopniu udało się osiągnąć. Naukę czytania i pisanía łączono jednak z głęboką indoktrynacją.

W 1950 r. wprowadzono także zmiany w systemie kształcenia akademickiego. Na uczelniach wyższych zagościły na stałe obowiązkowe wykłady z marksizmu-leninizmu. Wyłączono z nauczania przedmioty i treści kłójące się z komunistyczną ideologią. Szczególnie mocno dotknęło to nauki humanistyczne, zwłaszcza historię, którą fałszowano zależnie od bieżących potrzeb politycznych.

Stało się to możliwe wskutek realizowanej w latach 1947–1949 akcji usuwania z uczelni przedwojennych profesorów uznanych za niechętnych systemowi. Prawa wykładania pozbawiono m.in.: ekonomistów Adama Krzyżanowskiego, Edwarda Lipińskiego czy Edwarda Taylora oraz filozofa Władysława Tatarkiewicza, innym ograniczano możliwość prowadzenia badań.

Równocześnie zlikwidowano powstałą w XIX w. Polską Akademię Umiejętności, powołując w jej miejsce na wzór sowiecki – zdominowaną przez naukowców popierających reżim – Polską Akademię Nauk. Kadre szkół wyższych tworzyli pospiesznie awansowani na szczeblach naukowej drabiny komunizmu lub naukowcy, którzy podporządkowali się partii. Z zaciekleścią atakowali oni dorobek zwolnionych kolegów. Wśród nowych profesorów gorliwością wyróżniali się m.in. filozofowie Bronisław Baczko, Zygmunt Bauman i Leszek Kołakowski, historycy Celina Bobińska i Janusz Tazbir, prawnik Stanisław Ehrlich, krytyk literacki i teatralny Jan Kott czy krytyk i historyk literatury Stefan Żółkiewski.

By przyspieszyć „ideologiczny wzrost” – jak go nazywano w partyjnym żargonie – mas PZPR, w

1950 r. powołano Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu, a indoktrynacją naukowców miał się zajmować utworzony w tym samym roku Instytut Kształcenia Kadr Naukowych.

Socrealizm czy surrealizm?

Kolejnym obszarem, nad którym komuniści przejęli kontrolę, stała się szeroko pojęta sfera kultury. W styczniu 1949 r. utworzono Związek Literatów Polskich, a zorganizowany w tym czasie zjazd tej organizacji zapoczątkował wprowadzanie do literatury na masową skalę tzw. realizmu socjalistycznego.

W zjazdowej rezolucji podkreślono, że:

„nieodzowny jest świadomy udział pisarzy w dziele budowy socjalizmu w Polsce. Nowe motywy życia, twórczy zapał robotnika i chłopa wymagają od literatów gruntownego przemyślenia środków pisarskich”.

Przyjęto, że literatura powinna koncentrować się na tematyce wroga klasowego, ukazywaniu wybitnych przywódców, potęgi socjalistycznego państwa, jego gospodarki itp. Domagano się zatem „sztuki zaangażowanej”, dotyczącej problemów komunistycznego społeczeństwa, rozumiejącej sprawę „mas pracujących”.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

komunizm

Artykuł